

יורה דעה רצד הלכות ערלה

נפסקה מן האב והיא יונקת ממנו והן נריחא שנפסקה אי נמי לא נפסקה אלא שאינה יונקת ממנו וכל כהאי גוונא נוהגת בה ערלה ומונין לה משעה שהיא יונקת מעצמה ולא מן האב והכי מוכח בירושלמי (ערלה פ"א ה"ג) ואמרין הסם מאן מוכח ומהדרינן מאן דאחיל דלאו דליה נהית סט לאיסתכולי ביה כלומר ששהיה יונקת מן האב היא הופכת עליה שלא יעמדו כנגד העלין של האב וכן כתב הרמב"ם (הל' מע"ש פ"י ה"ד) ור"ש צ"ח פרק קמא דערלה (מ"ה) והרא"ש נהלכות ערלה (ס"ה): [בדק הבית] וכתב הרמב"ם (בנה"מ"ש) שם ובחיבורו (שם) דהוא הדין למרכיב דמפלגי ביה בין נפסקה ללא נפסקה [ע] [עד כאן]: ומ"ש

ואם לאחר שגדל הענף שהברין הברין ממנו עוד ענף אחר בארץ ועושה כן כמה פעמים זה אחר זה כל זמן שהראשון מחובר לעיקר האילן כולן פטורין. הפסיק הראשון מעיקר האילן חייבין. ומתחילין למנות להן משעה שהפסיק והעיקר פטור. ואם נעקר העיקר לענף משעה שהברין ומונין בין לעיקר בין לענף משעה

מהקרקע (ל) חזר להיות טפל לענף שהברין ומונין בין לעיקר בין לענף משעה שזעק: יז אף על פי שמנהג עובדי אדמה התיר ר"י לשנות יין מגפני הגוים (עג) משום דספק ערלה מותר. וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל הרי מצא היתר לגפני הגוים (ל) אבל גפנים (עח) שישראל עובדין אותם ומבריכין אותם בכל שנה ושנה וידוע שהוא ערלה לא מצא היתר. ואני רואה שפשט ההיתר בכל הארצות ואין משגיח. ותרתי אני בלבי למצוא שום צד היתר להוציא רבים ממכשול והאריך בדבר והיוצא מכלל דבריו שאין

אלא אדרגא השתא הוא מי מן הנריכה הוא תלו ננריכה ואין הנריכה תלויה בו ומונין לו כנריכה דכשתלם הנריכה מערלה ילא גם הוא ומונין לשניהם משנעקר כאלו נפסקה עכשיו:

יז אף על פי שמנהג עובדי אדמה להברין הגפנים בכל שנה ושנה התיר ר"י [עב] דשתות יין וכו'. כן כתב הרא"ש נהלכות ערלה (ס) בשמו וכן כתב הגהות מיימון פרק י' מהלכות מאלכות אסורות (דפוס קושטנינא ה"ט) גם כן בשמו: וכתב א"א הרא"ש ז"ל (פ"ה ה) הרי מצא היתר לגפני הגוים אבל גנים שישראל עובדים אותם ומבריכים אותם בכל שנה ושנה וכו'. כלומר דכיון שהם נמריכין אותן ודאי מכירים שהם ערלה ואין כאן ספק: ומ"ש והאריך בדבר והיוצא מכלל דבריו שאין מרכיב ומברין חייב בערלה אלא בארץ ישראל אבל לא בחוצה לארץ. טעמו משום דאמרין נפרק משום מלחמה (פוסה מג): ולא חללו (דברים כ ו) פרט למנריך ומרכיב שאינו חוזר מעורכי המלחמה. וקאמר הסם הא מני רבי אליעזר כן יעקב הוא לאו מי אמר רבי אליעזר כן יעקב כ"ט כמשמעו הכי נמי נטע כמשמעו נטע אין מנריך ומרכיב לא הילכך ונטעתם נמי כמשמעו חלל לא מנריך ומרכיב. ואף על

גב דאין הלכה כרבי אליעזר כן יעקב לענין חזר מעורכי המלחמה מכל מקום לענין ערלה עבדינן כוונתיה דכל המיקל בדרך הלכה כמותו בחוצה לארץ (נרכות לו). והר"ן נפרק קמא דראש השנה (ב ד"ה ואין) ובסוף פרק קמא דקידושין (טו. ד"ה רז יוסף) כתב בשם הרמב"ן (ר"ה י' ד"ה אכל) טעם זה בעלמא [עז]. והרא"ש נמשכה (מ"ד ס"י רג) כתב גם כן דנריס אלו נשם הרמב"ן בליקוטיו וכתב ולפי דבריו ז"ל יהיה הדבר מותר לגמרי ואפילו נמכרו לאחר שנפסק מהאב עכ"ל. ואין ספק שאילו ראה הרא"ש דברי הרמב"ן שהיה כוונתו בשמו חלל לפי שלא ראה אותם היה מלמעט על הדבר עד שהאיר ה' עיניו ומלא סמך זה וכיון למה שאמר הרמב"ן כי על זה נאמר (י"ב יב) חכם עדיף מנבא וסוד י"י ליראיו (תהלים כה יד) והמרדכי כתב נפרק קמא דראש השנה (פ"י משד) וקיי"ל כרבי אליעזר כן יעקב דמשנמו קב ונקי (גיטין סו): [בדק הבית] ובתרומת הרשן כתב בדיון זה כסימן קצ"ג: [עח] ואיכא למידק הרי תקנו לרדים בחוצה לארץ אבל הרדים בארץ ישראל יהיו מותרים לאכול ענבים ולשתות יין שהרי ספק ערלה בארץ ישראל אסור ומברין ומרכיב בארץ ישראל אסור כרבון דפליגי ארבי אליעזר בן יעקב וערלה אף בשל ע"א אסורה כמו שנתבאר ו"ל דהא מילתא חליא בפלוגתא דרבי יוסי ורבנן בפרקא קמא דערלה (פ"ה) ומייתי לה בפרק הניזקין (גיטין נד) נטיעה של ערלה ושל כלאי הכרם שנתערבה בנטיעות הרי זה לא ילקוט ואם ילקוט יעלו באחד ומאתים ובלבד שלא יתכוין ללקוט. רבי יוסי אומר אף יתכוין [עז] ללקוט ויעלה באחד ומאתים והלכה כרבי יוסי משום דאמוראי מפרשי טעמיה וכן פסק הרמב"ם בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות (ה"ה) ועל פי זה יש להתיר דמסתמא לנטיעה אחת של ערלה יש מאתיים של היתר ועוד יש להתיר מטעם אחר משום דקודם שיעברו שני ערלה אינם עושים פירות ואם עושים הם דקים וחלושים שאינם ראויים לעשות מהן יין אך למבריכים אם אינם פוסקים אותם מאביהם עד שהם נפסקים מאליהם [עז] ואז ודאי עושה יין טוב צריכים אנו לטעם ראשון [עד כאן]:

פרישה

(ל) חזר להיות טפל לענף. פירוש אם לא חתכו מעיקר האילן אלא על ידי עקירה זו היא נפסקה והעיקר יונק מן הענפים שהנריך אם כן טפל לגביה ואם כן מונין לכולן משעה שנעקר כן איתא בנאשיר"י (ערלה ס"ה). מ"ו (בפירושו לטור ד"ה ואם נעקר): (ל) אבל גפנים שישראל עובדין אותן ומבריכין וכו'. פירוש והישראל מכיר הגפנים וידוע שיהי ערלה:

הגהות והערות

וע"ע לקמן בררישה (אות ז): [ט] כ"ה בירושלמי ובדפוסים חדשים. ובדפוס "בהיל": [ע] ועיין לקמן (רס: ד"ה כתב הר"ן) כיצד יישב הר"ן את הסתירה בהרכבה. וע"ע בבאור הגר"א (ס"ק מח) שתמה על הרמב"ם ובשנת אריה (שו"ת החדשות) שאלה יד סוף ס"י ב ד"ה ועוד קשה: [עא] הגר"א בשנות אליהו (שם) כתב "וחזר ונפסקו מונה משעה שנברכה כצ"ל פירוש משעת בריכה הראשונה וכלם בטלים אצלה": [עב] וברא"ש הגירסא ר' יצחק (הכהן) [הוקן]: [עג] בסור שבדפוס כ"י ובדפוס פייבי די שאקו ושלוניקי הגירסא כאן "מגפני הגנים". וכן לקמן בדפוס שלוניקי. "מצא היתר לגפני הגנים": [עד] ועיין שם ברמב"ן שכתב טעם נוסף להתיר שלא הזכירו הרא"ש: [עח] מתחלת הקטע עד כאן אינו בברק

הבית דפוס: [עז] כ"ה הגירסא במשנה פ"ק דערלה. ובגיטין שם הגירסא "ר' יוסי אומר אף המתכוין" וכו'. וכתב ע"ז הרע"א בחספותיו למשנה (שם) "שר"י מיקל רק אם ביטל במתכוין דבטל אבל לא לבטל לכתחילה וכ"ו מלשון רש"י שם עיי"ש" ועיין בחזו"א (ערלה ס"י ג אות ג) שהוכיח שהירושלמי גורס "אף יכירין ולקוט" והוסיף "ואין ראייה מגמרא רידן דפליגי בזה גירסא כמ"כ לעיל": [עז] ובתה"ד (פ"י קצג) ביאר שיש כרמים שדרכם להבריכם באדמה והם מחוברים לוקנים אלא שתוך שנה או שנתיים קצת הגפן שעל ידה מחוברים גפנים היולדות אל הוקנים נרקבות ונפסקות הוקנים: [עח] בדפוסים שלוניקי ווארי אל חגיגתא: הגירסא "אבל כרמים", ובדפוס וילנא: "אבל גנים":

יח אי"ן שנקצץ וחזר וגדל מהשורש כתב הרמב"ם שאינו חייב בערלה אלא אם כן נקצץ מעם הארץ וכו'. נפרק י מהלכות מעשר שני (ה"ג) וטעמו מדתן נפרק קמא דשביעית (מ"ט) אי"ן שנגמס והוליא חליפין מטפה ולמטה כנטיעה מטפה ולמעלה כאלין דברי רבי שמעון, ואיתמר עלה בירושלמי (שם סוף ה"ו) רבי שמעון ורבי אליעזר בן יעקב אמרו דבר אחד דאמר רבי שמואל בר נחמן רבי יוחנן בשם רבי אליעזר בן יעקב הגומס את כרמו פחות מטפה חייב בערלה מפני מראית העין ומכמים אומרים עד שיגמסו מ"ט הארץ ופסק ז"ל כחכמים ע"ט וכן פסק הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' רלו) דכיון דאמרו בירושלמי דרבי שמעון ורבי אליעזר בן יעקב אמרו דבר אחד הוה ליה שיעה ולית הלכתא כוותיה. והרא"ש (ה"י ערלה סי' ד) כתב ולי נראה הלכה כרבי אליעזר בן יעקב דמשנתו קב ונקי (גיטין סו.) וגם רבי שמעון סבר כוותיה: כתב הרמב"ם שמוין לו משעת קליפה וכן דין דהוה ליה היא שעתא כשעת נטיעה:

מרכיב ומבריק חייב בערלה (ג) אלא בארץ ישראל אבל לא בחוצה לארץ: יח אי"ן שנקצץ וחזר וגדל מהשורש כתב הרמב"ם שאינו חייב בערלה אלא אם כן נקצץ מעם הארץ (ג) אבל אם נשאר ממנו כל שהוא פטור ואדוניו אבי הרא"ש ז"ל כתב שאפילו נשאר בו (ה) עד טפה חייב ומטפה ולמעלה פטור: יט אי"ן שעקר רוח או שטפו נהר והוליו למקום אחר ומהעפר שסביב שרשיו עמו והוסיף עליו שם עפר ונשרש שם בארץ אומדים אותו (ה) אם היה יכול לחיות בעפר הראשון שבא עמו בלא תוספת עפר אחר הרי זה כנטוע במקומו ופטור מהערלה ואם לאו חייב: כ (ו) אי"ן שנעקר ונשאר משרשיו מחובר (ו) אפילו כעובי המחט שמותחין בו הבגד לאחר אריגה בידוע שיכול לחיות (כ) בלא תוספת עפר ופטור אפילו הוסיף עליו עפר הרבה: כא ילדה שאינה גבוהה טפה חייבת בערלה לעולם

יב אי"ן שנקצץ וכו'. דעת הרמב"ם לפסוק כחכמים שאומרים עד שיגמסו מעם הארץ כדאיתא בירושלמי ודעת הרא"ש דהלכה כרבי אליעזר בן יעקב בירושלמי דמשנתו קב ונקי דעד טפה חייב ודמתן פרק קמא (דערלה) [דשביעית] וגם רבי שמעון סבר כרבי אליעזר בן יעקב ועיין בבית יוסף:

יג אי"ן שעקר רוח או שטפו נהר וכו'. משנה פרק קמא דערלה (מ"ג) [אי"ן] שנעקר והסלע עמו שטפו נהר והסלע עמו אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב נעקר הסלע מלדו או שזעזעו המחרישה או שזעזעו ועשאו נעפר פ"א אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב ומשמע ממה שכתב הרא"ש בהלכות ערלה (פ"ד) דרישא לא אינטריך אלא לאו אף זו קחמי דלא מיבעיא היכא דנעקר ממקומו ונתקיים במקום אחר דהוה ליה כנטיעה חדשה אלא אפילו נשאר במקומו ונתגלו שרשיו בעיני שאין יכול להתקיים מסלעו וממקורו אם לא שויקפו עליו עפר חייב בערלה עכ"ל מיהו נראה דלא דרישא נמי אינטריך לאורוי דאם יכול לחיות נעפר הראשון דפטור אף על גב דהוה ליה נטיעה חדשה. ואיכא לתמוה אדברי רבינו שלא כתב אלא הרישא ולא כתב הסיפא לאורוי דאפילו נשאר במקומו נמי חייב אם אינו יכול לחיות מהעפר הראשון וכמו שכתב הרא"ש וכן כתב הרמב"ם בפרק י מהלכות מעשר שני (ה"א) ואפשר דסבירא ליה לרבינו דממה שכתב בסמוך אי"ן שנעקר ונשאר משרשיו מחובר אפילו כעובי המחט וכו' נשמע מכללו דאם לא נשאר כעובי מחט אפשר דאינו יכול לחיות בלא תוספת עפר וחייב ואם כן כל שכן היכא שנעקר לגמרי ודוע דאינו יכול לחיות בלא תוספת עפר דחייב אף על פי שנשאר במקומו. ולכן קי"ר ולא כתב הסיפא דמהך צנא דכעובי מחט שמעינן נמי להך סיפא:

יט אי"ן שעקר רוח או שטפו נהר והוליו למקום אחר ומהעפר שסביב שרשיו עמו וכו' אומדין אותו אם היה יכול לחיות בעפר הראשון שבא עמו וכו'. משנה פרק קמא דערלה (מ"ג). וכתב הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' רכה) שמתברר לי דאפילו יכול לחיות ממנו קמא ימים פוטרו ואפילו אינו יכול לחיות ג' שנים כשני ימי ערלה ומנא אמינא מדמתן נפרק השואל (ב"מ ק: קא). שטף נהר זמיו ונתן לתוך עדה חבירו וכו' טעמא נמי נראה לי דכיון דכבר היה נטוע ועברו עליה שלש שנים ממקום פטור נא וכו' ומשום הכי נראה לי להלכה דבחוה לארץ אם נעקרו בגושיהן ויכולין לחיות קמא ממנו פטורים אלא שנחוספתא דערלה (פ"א ה"ג) שנינו דבר שמספק לי דמינא תסא כי"ד יודע אם יכול לחיות אם

לאו סופר גומא נארץ ונטעו זה אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב עכ"ל:

כ אי"ן שנעקר ונשאר משרשיו מחובר אפילו כעובי המחט וכו'. גם זה משנה שם (מ"ד):

כא ילדה שאינה גבוהה טפה חייבת בערלה לעולם וכו' עד אבל אם כל הכרם כך שרי דאית ליה ק"א. בסוף פרק

פרישה

(ג) אלא בארץ ישראל אבל לא בחוצה וכו'. עיין מדישה: (ג) אבל אם נשאר ממנו כל שהוא פטור. דאם אי"ן ראשון עליו: (ד) עד טפה חייב. משום מראית עין ופולגתא דנחלא היא נפרק קמא (דערלה) [דשביעית] דהא מאן דאמר סבירא ליה מטפה ולמטה הוה כנטיעה וית יוסף הביאו ע"ש. ולי נראה דהא דתלה מראית עין נטפה משום דכל שנקצץ פחות מטפה לאו שם אי"ן עליה כמו שכתב בחושן משפט סוף סימן רמ"ו (פ"א) בקוה אילנות לקצץ וכו' עד ונשאר אילנות טפה פ': (ה) אם היה יכול לחיות בעפר הראשון וכו' ואם לאו חייב. ואין

לדמות לזה חזק גורס שמומר דלגיל (ולג): והכא נמי הא לכל הפחות התי יכול לחיות מעפר שסביב שרשיו האילן דיש לומר דוקא לעיל דאין עפר בלא יחור ואין יחור בלא עפר יכול לגדל משום הכי מיתשב זה חזק גורס מה שאין כן מה דיכול העפר של קרקע לעשות הגידול בלא עפר שסביב האילן: (ו) אי"ן שנעקר וכו'. ר"ל שנעקר מחיטור ונשאר עומד במקומו מסובר כנעובי מחט שמופתח ט הענב וכו': (ז) אפ"י כעובי הפוחם שמותחין בו הבגד וכו'. עיין מה שכתבנו פירושו בנורח חיים כמדומה בס' ס"א:

דרישה

[ו] אלא בארץ ישראל אבל לא בחוצה לארץ וכו'. טעמו משום דאמרינן בפרק משוח מלחמה ולא חללו פרט למבריק ומרכיב שאינו חוזר מעורכי מלחמה משום דאמרינן נטע כמשמעו נטע אין מבריק ומרכיב לא הכי נמי ונטעו כמשמעו ואף על גב דאין הלכה כרבי אליעזר בן יעקב בעל סברא זו לענין חוזר מעורכי מלחמה מכל מקום לענין ערלה עבדינן כוותיה דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ

וכן כתב הר"ן בשם הרמב"ן. בית יוסף. וכתב עוד בית יוסף ז"ל ויש למצוא היתר גם לבני ארץ ישראל ביין של כרמי עכו"ם משום דרוכב דגפנים לאו ערלה נינהו ואפילו בכרמים שידוע בודאי שיש בהם ערלה יש להתיר משום דקודם שיעברו עליהם שני ערלה אין עושין פירות ואם עושין הם דקים וקלושים שאינם ראויים לעשות מהן יין עד כאן לשונו בש"ע (ט"ו):

הגהות והערות

ע"ט ומשמע מלשון חייב מריגא ולא משום מראית עין. מנחת שלמה סי' סט ד"ה ונמצא (שע-ב) (מוכא בספר המפחח במהדורת פרנקל): פ' וצ"ע דבחורים שם כתב שבגפנים מקשר התחתן ולמטה ומשמע שהוא שיעור אחר מטפה וכאן איירי גם בגפן וכמוכא בירושלמי הביאו הב"י: פ"א כ"ה בדפוס דפוס וילנא. ובדפוס קיניסברג "ועשאו כעפר". ובמשניות הנפוצות הגירסא "כעפר" אולם הרי"ש והרמב"ם גרסו "כעפר" וכן הגיהו במשניות שבש"ס וילנא: פ"ב והרשב"א בחשובותיו (ח"ג סי' רכה) כתב שאם נשחית שיעור זה פטור מערלה אפ"י שאינו יכול לחיות ממנו כלל:

וכמו ששנינו שם¹¹, חילן שנעקר ונשמיר צו שרש פטור וכמה יהא השרש רשב"ג אומר משום ר' אלעזר ו' יהודה איש ברתוחא כמחט של מיתון¹². ומשום כך נראה לי להלכה דבחולה לארץ אם נעקרו בגושיהן ויכולין לחיות קצת ממנו פטורין¹³, אלא שצחוספתא דערלה¹⁴ שנינו דבר שמספק¹⁵ לי, דחניא סתם¹⁶ כיצד יודע אם יכול לחיות אם לאו מופר גומא בארץ ונוטעו זה אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב ע"כ¹⁷.

סימן רכו

לארדה

אמרת שאמר אליכם הרב ר' יהונתן הגרפתי דאסור ללבוש בגד של צמר על חלוק של פשתן משום חשש כלאים אלא אם כן מפסיק ביניהם בגד אחד שאינו של צמר ושל פשתים, והיה מביא ראיה מן הירושלמי דגרסינן התם צעי רב ציבי חב וצנו מהו שיצטרפו לכלאים היאך הוא אצוה לבוש מנין דעמר וצניה היה לבוש מנין דנקיב¹⁸ ועגל על תרויהון מהו שיצטרף לכלאים אמר ר' יוסי הן הן כנשוק, ע"כ, ואמרת שאתה גם כן שמעת משם¹⁹ הרב ר' יונה ז"ל כשהיה לבוש בגד צמר על חלוק לא היה מהדק אזורו כדי שלא לחצר זה אחר זה, ושאלת ממני להודיעך בזה דעמי הלכה למעשה.

תשובה הלכה למעשה כך נהגו כל ישראל שזה צפני עלמו וזה צפני עלמו מותר, ואפילו מחוברין בחפיפה אחת מותר כדתנן בפרק צתרא דכלאים²⁰ דהתוכף חכיפה אחת אינו חבור ואין זה משום כלאים והשומטה בשנת פטור עשה שני ראשיה ללד אחד חבור ויש זה משום כלאים, ודוקא בשחור וקשר שני הראשים, דאי לא הא לא קיימי וכדאמרין

ה"ר שם טוב פלכי ז"ל מפיו אל פי, ומשמע קצת שכוונתו להתיר. ועיי' חזו"א ערלה סי' ב אות יא ויב שכ' דאף דרבינו מספק"ל הרא"ש המובא לעיל הע' 14 פשיטא ליה דסגי בכמה ימים, שהרי כ' שבשורש קטן יכול לחיות ע"ש. וצ"ע דלשון הרא"ש משמע להיפך שכ' או ידוע שיכול לחיות במקומו ופטור אף אם הוסיף בו עפר, ואם נאמר שכוונתו שיכול לחיות קצת ימים, מאי קאמר אף אם הוסיף, דמשמע דמיירי אף בלא הוסיף והלא אם לא יוסיף לא יחיה כלל, ותו דאם אין מוסיף עוד שרשים ע"י שורש זה פשיטא שמכת שורש זה לכד לא יתחייב בערלה ובע"כ מיירי רק בהוסיף, והו"ל למימר פטור סתמא ולכל היותר לומר אף שהוסיף דמשמע דבהכי מיירי, ומבואר דמפרש שיכול לחיות משורש זה לכד שכיין שנשמיר שורש אחד יוסיף שרשים אחרים שיחפשו בו כעפר מחדש. ומשמע לפ"ז דבעי שיוכל לחיות לעולם. וגם ממה שכתב כמ"ג מבואר דלא סגי במה שיכול לחיות עד שישרש מחדש, שכ' שם אם היה יכול לחיות מן העפר שבא עמו בלא תוספת עפר אחר, ואם כמה שיכול לחיות עד שיעור זמן השרשה חשוב יכול לחיות, לשם מה אמר בלא תוספת עפר אחר, והרי בכל מקרה אין העפר האחר מסייע לו לחיות בשיעור הזמן שעד ההשרשה, ומוכת דעכ"פ צריך לחיות מהעפר הראשון יותר מזמן השרשה, ולפיכך מה שנקטו חזו"א והבאים אחריו בדעת הרא"ש וסמכו ע"ז למעשה צע"ג רכו. כ"י יו"ד ש (רמב, א ורמב, א) וש"ע ס"ד. 1 כלאים פ"ט ה"ו (מד, ב), ע"ש. 2 צ"ל דכיתן נוסב. 3 כ"י יו"ד, מורי. 4 כ"י, עם. 5 פ"ט מ"י.

לומר שאינו חייב בערלה לפי ששנינו צמסכת ערלה¹ חילן שנעקר והקלע עמו אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב, ואע"פ שאין לנו יודעין יכול לחיות עד אצוה זמן קאמר, מ"מ הוא ליה ספיקא דרבנן² בספק³ ערלה בחולה לארץ מותר, או נאמר שאין זה ספק לפי שבא מחמת מיעוט ידיעת⁴.

השובה על דבר זה נתחבטתי כמה ימים, זמן שיכול לחיות כמה הוא, יגעתי ולא מצאתי. ומסתברא לי דאפילו יכול לחיות ממנו קצת ימים פטורו ואפילו אינו יכול לחיות שלש שנים כשני ימי ערלה, ומנא אמינא לה מדתנן בפרק השואלי שטף נהר זיתיו ונתנן לחוך שדה חצירו זה אומר זמי גדלו זה אומר ארצי גדלה יחלוקו, ואוקימנא בגמרא⁵ שנעקרו בגושיהן, וכן כי אחא רבין אמר והוא שנעקרו בגושיהן וצמחן שלש שנים, אבל לאחר שלש הכל לבעל הקרקע, והנה נראה דאינו יכול לחיות באותן גושים לעולם דאם כן זיתיו ועפריו גדלו, ואפילו כל שלש אינו יכול לחיות דאם אחא סוף שלש מיהא ליהוה כלהו לבעל הזתים דמאי אהני ליה בעל הקרקע, ואעפ"י שאין זו ראיה גמורה שיש לדחות קצת⁶, כיון שיכול לחיות סתם קתני ולא פירש משמע לכאורה כל שיכול לחיות קצת ימים קאמר וכי חיתא⁷ דההיא שמעתתא כך דיקא לי כמו שכתבתי.

וטעמא¹⁰ נראה לי דכיון שכבר היה נטוע ועברו עליו שלש שנים ממקום פטור צא, ואע"פ שנעקר לגמרי¹¹ ונטעו במקום אחר אכתי אהני ליה נטיעתו ראשונה ופטור¹² כל שיכול לחיות קצת. והינו טעמא נמי דכי לא נעקר ממקומו לגמרי אלא שעדיין מחובר כל דהו במקום נטיעתו ואפילו כחוט הסרבל, אותו המועט פטורו ומעמידו על הימר הראשון, אף על פי שאינו יכול לחיות ממנו כלל,

דבה. כ"י יו"ד רצד (רמ, א). 1 פ"א מ"ג. 2 לאו דוקא דקיי"ל בקדושין לט, א דהוא הל"מ. 3 צ"ל דספק, וכ"ה בברכ"י יו"ד רצד אות יא שהביא החשובה מכת"י (כפה"ג מספר הבתים). 4 ערלה פ"ג ג"ס. 5 בברכ"י שם, ידיעתנו. ועיי' יו"ד צח ס"ב דאף דרבנן לא מהני ספק מחסרון ידיעה. 6 ב"מ ק, ב. 7 שם קא, א. 8 עיי' ח"י רבינו שם (הובא בשטמ"ק) שהקשה כן וח"י דאף שיכולין לחיות אין יכולין לגלל פירות ואפי' יגדלו לא יגדלו אלא פירות מועטין, ואולי לזה כיון במשי"כ שיש לדחות, וכ"כ הברכ"י. 9 נדצ"ל וכל שכן, ונשתבש מר"ת וז"ש לוכ"ת. אמנם בברכ"י שם הגירסא, וסתמא. 10 כ"י ובברכ"י נטף. נמי. ולפ"ז משמע דאף מהסברא מכריח כן, ולפי הלשון שלפנינו לא מייתי ראיה מהסברא, אלא שמפרש הטעם אחר שהוכיח כן. 11 צ"ל ונטעו. וכ"ה בברכ"י. 12 בברכ"י, ופטור. 13 ערלה פ"א מ"ד. 14 אמנם הרא"ש שם כ' דגם שם הטעם לפי שידוע שיכול לחיות במקומו, וכ"ד הרמב"ם פ"י ממע"ש ונ"ר הי"ב. 15 משמע דלא סמך ע"ז אלא בחו"ל, ומשמע מלשונו שאף זה לא אמרו אלא להלכה ולא למעשה, ושמא כ' לשון זה מפני התוספתא שמביא להלן. 16 פ"א ה"ג ע"ש. 17 בברכ"י, שמספקו. 18 כ"י ובברכ"י, החם. 19 משמע ולפיכך אף בחו"ל לא התיר, וכ"כ הברכ"י שם, ובשו"ת שיבת ציון כ' דבחו"ל דאי שרי דלכל הפחות ספק הוה, ובחו"ל אף ספק חסרון ידיעה שתי ע"ש. ובארתות חיים ח"ב (ע' 214) אחר שהביא ד"ר כ' וכן אמר לי

חיותו קדם שנתאחה במקום החדש, ה"ז סומך על המומחין ע"פ האומד שלהן, אבל אם מת האילן והתחיל לכמוש, וחזר ונשרש, מוגין מנטיעה שני'. ואם הדבר ספק, בארץ אטור ובזו"ל מותר, ואין חילוק בכל זה בין עקרו אדם לעקרו הרוח ומותר לכתחלה לעוקרו עם הסלע ולנוטעו במקום אחר, אם אין בו משום בל תשחית.

אילן שנעקר, ונשאר משרשיו שרש אחד שלא נעקר, אפי' זה השרש שנשאר דק כמהט של מיתון, מותר להוסיף עליו עפר, ומונה מנטיעה ראשונה, ואין אנו בקיאים בשיעור מחט זה, אבל נראין הדברים, שהוא דק ביותר, וכל שיצא הספק מלבו מותר, אבל כל שיש בו ספק בארץ אסור.

אילן שנעקר מחרל, וסלע עפר עמו, ונטעו בארץ, חייב בערלת א"י, וספיקו אסור, ומוגין לו משעת נטיעתו הראשונה, ואם נטעו לאחר שנות ערלה, יש להסתפק אי חייב ברבעי, ומיהו ברבעי חרל יש לחייבו, אם הוא כרם.

יט. יחזר שהרכיב באילן זקן, דין היחזר כענף של הזקן, ופסור מן הערלה, ואם הרכיב באילן שהוא תוך שנות ערלה, כשיגא האילן מן הערלה, יצא גם היחזר המוררב.

כ. יחזר של אילן מאכל, שהרכיבו באילן סרק, חייב בערלה, ומוגין מנטיעת הסרק, וכן הדין בנטע ראשון לסייג, והרכיב בו יחזר למאכל.

כא. יש מי שכתב, שיחזר שהרכיבו באילן העומד בשנה שלשית, וחנטו הפירות ביחזר בשנה רביעית, קדם ט"ו בשבט, אין הפירות ערלה אלא רבעי. אבל אין דבריו ז"ל מובנים, והעיקר שאין חילוק בין יחזר המורכב לשאר אילן, וכל שחנט קדם ט"ו בשבט, הפירות ערלה.

כב. כתב עוד הגאון ז"ל, שאם האילן של אשרה, יחזר שהרכיב בו, מוגין לו ג' שנה משעת הרכבתו, וגם זה אינו מובן, אלא נראה דאין חילוק בזה.

עוד כ' הגאון ז"ל, שאם הרכיב באילן שנטעו לסייג, או שהרכיב באילן סרק, אע"ג דחייב בערלה אין בו רבעי, וג"ז תמוה העיקר שחייב ברבעי.

כג. ב' גפנים, אחת ילדה ואחת זקנה, הרכיב את הילדה בזקנה, רואין אם הפכו העלין פניהן אל הילדה, ה"ז עדות שיניקתן מהזקנה, ואין בפירות הילדה משום ערלה, ודוקא בענפים שפני העלין אל הילדה, אבל הענפים שפני העלין אל הזקנה, חייבין בערלה, ואם לא בדקה, הדבר ספק, ובארץ אסורין.

כד. הרכיב יחזר באילן זקן, וחזר והכריך את ראש השני של היחזר בארץ ונשרש, רואין בעלין וכדלעיל, ואם לא בדק מותר, דסתמא כח הזקן יפה, ונאפשר שאין דין זה אלא בגפן, שאין כל טבע האילנות שוין.

כה. הבריק ענף הגפן בארץ ונשרש, רואין את העלין ואם לא בדק מותר, דסתמא כח הזקן יפה, הוציא ענפים מן הארץ, הענפים שהוציא, חייבין בערלה.

כו. הבריק אמצעו של הענף בארץ ונשרש, הפירות הגדילין בענף שלצד האילן, רואין את העלין, והגדילין בענף שמן המקום שנברך ולחץ, ספק אם העלין שבענף שלצד האילן חשיבי עדות על כל הענף שכח הזקן יפה, וחייב בערלה מספק.

כז. ב' גפנים, אחת ילדה ואחת זקנה, הרכיב זקנה בילדה, וכח הילדה יפה, הפכו פני העלין אל הזקנה, הדבר צריך הכרע, ואסור מספק.

כח. ענפים חדשים, היוצאים מן האילן מן הגזע, הרי הן בהאילן, ואפי' יצאו מן הטפח התחתון, אבל היוצאין מן השרשיו.

כט. הרכיב ילדה בזקנה, והיתה כח הזקנה יפה, והיתה הילדה פטורה, וחזר והפסיקה, מתחייבת השתא בערלה, ומוגין משעה שנפסקה, ואפי' כבר עברו ג' שנה על הילדה, דהפסוק חשיב כאילו נטעו עכשו מחדש, וכן הדין בהברכה, ובכל הני גווני דלעיל, שהילדה נפטרת ע"י הזקנה, כשנפסקה חזר למנות לה משעת הפסיקה.

וכן בריכה, שהיתה כח זקנה יפה, והיו העלין אל הבריכה, וחזרו השרשין של הבריכה והוסיפו כח, והפכו העלין כלפי זקנה, חזר ומונה משעה שכח הבריכה נעשה יפה.

ל. יחזר מלא פירות של ערלה [שיעור פירי ליאסר משום ערלה, כתוב לעיל סעי' ו'] שהרכיבו בזקן, כל הפירות אסורין, אף שהוסיף מאתים כדי לבטל את הערלה, שאין הגדולים מבטלים את העיקר.

אבל בריכה שנפסקה, והיו בה פירות היתר, התוספת אסור, ואם הוסיף אחד ממאתים אסור, ואף אם הגיעו הפירות לעוהמ"ע קדם שפסק, הדין כן. ואם לא הוסיף מאתים מותר, אף שנפסקה סמוך לעוהמ"ע, והגיע לעוהמ"ע אחר שנפסקה.

לא. יחזר של זקן מלא פירות, שהרכיבו באילן העומד בשנה רביעית קדם ט"ו בשבט, אם עדיין לא חנטו הפירות קדם שהרכיב, הפירות ערלה, ואם כבר חנטו בהיתר, הפירות מותרין.

לב. הנוטע בעציץ נקוב, בין של עץ, בין של אבן ומתכת, חייב בערלה ורבעי מה"ת, שיעור הנקב כדי שרש קטן, והוא פחות מכזית.

נטע בעציץ שאינו נקוב, אם הוא של חרס, חייב בערלה ורבעי מה"ת, ואם הוא של מתכת, אינו חייב אלא מדרבנן, ואם הוא של עץ, יש בזה פלוגתא, ויש לצדד להקל, ולומר שאינו אלא מדרבנן.

נטע בעציץ של מתכת אינו נקוב ועקרו וסלע עפר עמו כדי שיכול לחיות, וחזר ונטעו בארץ, יש להסתפק אי מונה מנטיעה ראשונה.

לג. הנוטע ברה"ר, בין לעצמו ועושה בגזילה, בין שנוטע ברה"ר לרבים, חייב בערלה, וי"א דנוטע ברה"ר לרבים פטור, ונראה דהיינו בלא ניחא להו לרבים, ועומד ליעקר. לד. אילן העולה מאליו, חייב בערלה, ואפילו עולה ברה"ר, וי"א דאם עולה ברה"ר פטור, ונראה דהיינו בלא ניחא להו לרבים, ועומד ליעקר.

לה. הנכרי שנטע בתוך שלו לצורך עצמו, חייב בערלה, ואצ"ל בנטע לצורך ישראל.

לו. הנוטע רחוק מן הישוב, הפירות אינן חשובין כדי לטפל בהן ולהביאן לישוב, פטור מן הערלה, וכש"כ כשעלו מאליהן ככה"ג. לו. גפן שאינה גבוהה טפח, אסורה משום ערלה לעולם, מפני מראית העין, דמתחזיא כבת שתא, ואם הן כרם גדול, דהיינו ג' שורות של ג' ג', קלא אית ליה, ומותר לאחר שנות ערלה, ונראה דאם הגזע אריך טפח, אף שאין גבוה טפח, שהגזע כסוף ומדלה על הארץ, מותר.

לז. אילנות הרכות, שאינן מתקיימין יותר מג' שנה, אלא מתיבשים וכלים, בין שהשרש קיים, וחזרין ומצמיחין משרשן, ובין כשהשרש ג"כ כלה, וחזרין חזרעין אותן, וכשזרעין גרעיניהן, עושין פירותיהן בשנה ראשונה, אינן בכלל אילנות, אלא בכלל הירקות, ואינן חייבין בערלה.

לח. רל שאינו אוכל לעניו מעשר ולעניו ס"א אינו אוכל

לשלש השנים דלא כדהוכחתי מנטע לסייג ולקורות
 ואולי יש לו איזה חלוק ודלא כתא"ש ולא יצטרך
 לתירוצו שבשט"מ משום דלא מתורץ בתירוץ ההוא
 כדבארתי. ואח"כ חזר בו משום התוספתא ששם
 מוכח שלא בכל אופן מותר אלא ביש לו כמות יניקה
 לשלש השנים כשמונה בגומא כדבארתי. ולכן רק
 בחו"ל מותר משום דספקו לקולא ותלינן אף במעוט
 עפר שהיה חי מזה לכה"פ לקיים האילן לבד כל
 שלש השנים אם היתה הלחלוחית של הגושין קיים
 כמו שהוא עתה כשהוא נטוע. ובא"י אסור מספק.
 ותירוצו שבשט"מ יהיה אחר חזרתו במסקנתו כאן.
 עכ"פ איך שנימא הוי מסקנת הרשב"א כדבארתי
 וניתא הכל.

ונמצא לדינא שאם אמדו שאין יכול לחיות שלש
 שנים אף רק לקיום האילן לבד אף אם יחפרו גומא
 בקרקע ויכסוהו סביב ככסוי בור כדי שישמר לחלוחית
 הגושין חייב בערלה מזמן שלא היה יכול לחיות אף
 שכבר הושרש בהקרקע בעוד שהיה יכול לחיות גם
 מהגושין וזה אסור אף בחו"ל מפני שהוא ודאי ערלה
 ולא ספק. ואם אמדו שהיה יכול לחיות לקיים האילן
 באופן כזה אף שלא יוכל לגדל פירות פטור אף
 בא"י אף שהיה מתייבש כשלא היה מונח בגומא
 שבקרקע אחר איזה ימים שזוהו ודאי פטור. ואם
 אין בקיארין לאמוד בזה או לא הספיקו לאמוד או
 בא"י אסור דספקו לחומרא ובחו"ל מותר דספקו
 לקולא. ולכן כיון שהאומדנא בזה קשה ואין אנו
בקיארין מותר בחו"ל אם היה שם מעט עפר סביב
השרשים דודאי יש לכה"פ ספק שהיה מתקיים האילן
אם היו בלחלוחיתן כגון בגומא בקרקע אף שלא
היה גדל פירות מהגושין לבד. ואין להחשיב זה ספק
חסרון חכמה כיון שכולם אין בקיארין. ואף בספק חסרון
חכמה כתב הפ"ת שם בשם תשובת שיבת ציון
שמותר בחו"ל ודבריו נכונים דהא ברור זה לדעת
רש"י בקידושין דף ל"ט שפי' ספק לי שיתלוש
ישראל שלא בפניו שיהיה אצלו ספק ומותר. דהא
כל הטעם דספק חסרון חכמה אינו בדין ספק להקל
משום דכשיבא הבקי יתברר לנו שאינו ספק כלל
והוא ודאי איסור והא בעובדא דספק לי הרי ודאי
ידוע להמלקט ומ"מ מותר להאכל שלו הוא עכ"פ
רק ספק וא"ך כ"ש בחסרון חכמה שאין כאן בקי
והוא ודאי ספק בכאן שאין מי שיברר לנו שמותר
ואף החולקין על רש"י הוא רק לעשות כן לכתחלה
ואף אם פליגי גם בדיעבד הוא מחמת שכיון שיכול
האוכל לברר הוא כאין כאן ספק ועליו לברר אבל
בחסרון חכמה שאין כאן בקי שא"א לנו לברר יודו
גם הם שנו"ל ערלה בחו"ל ומותר.

ולכן יש להתיר בעובדא דידן שהוא בחו"ל
 כתשובת שיבת ציון וכהרשב"א שבב"י ואין צריך
 לתערובות. ואם ירצה להחמיר לעשות בתערובות
 לע"ד בדור פרוץ כזה הוא חומרא דאתי לידי קולא
 שיבואו לדמות גם בשאר איסורין לערב איסור בהיתר
 ואין ראוי לעשות כן. וגם איני רואה צורך בזה כיון
 שהוא ספק והלכה למשה מסיני שספקו מותר. ועיין
 בט"ז סעי' ט"ז שעוד קיל ספק ערלה בחו"ל אף
 שהוא דאורייתא מספק לקולא דרבנן ודבריו נכונים
 מאד. אך אם ירצה להחמיר שלא לאכול בעצמו רק
 למוכרם תבא עליו ברכה. אבל מדינא רשאי לאכול
 ואף ללקוט בעצמו כהט"ז בספק ערלה בחו"ל.

ולטבול בנהרות שלא במקום הנהר מחמת שפרץ
 על גדותיו הרבה מפני שטף הגשמים כבר העיד
 הרמ"א שנהגו להקל וחדו להחמיר כיון שאין מקוה
 בעיר מפני הגזירה למנוע מפו"ר ולהביא ח"ו לידי
 תקלה ואף לכתחלה יש להורות כן בשעת הדחק כזה.
 ידידו ואוהבו.

משה פיינשטיין

סימן קפו

בענין אילן עולה מאיליו לדין ערלה

כ"ג אלול תרצ"ד ליובאן.

מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם מהר"ר חיים הכהן שליט"א הגאב"ד מסטיסלאוו.

ענף א

בדבר אילן "מאלינע" שעלה מאיליו בחצר זה כשתי
 שנים ויש בו פירות שחדש כתר"ה דהוא
 ספק ערלה דאפשר דמעת נפילת הגרעין בארץ ונקלט
 כבר עברו ג' שנים ומותר בחוץ לארץ הוא נכון
 לע"ד. ומה שנסתפק כתר"ה משום שרוצה כתר"ה
 לומר לפי הספרא דבעינן ונטעתם דוקא וזה שחייב
 אילן שעלה מאיליו ברה"י עיין בערלה פ"ב מ"ב בפ"י
 הרמב"ם ובר"ש. הוא משום דהמחשבה עושה בו
 דין נטיעה כמו שהמחשבה מוציאה בנוטע לסייג
 שלכן צריך למנות השלש שנים מעת הידיעה והמחשבה
 שזהו נטיעתו ולא מנפילת וקליטת הגרעין שלא
 היה ידוע לו ולא חשב עליה שלא היה נחשב כנוטע.
 איני רואה לע"ד בזה שום ספק אף לדברי כתר"ה.
 דהא אף בנטע מונה רק מעת הקליטה שאז
 אינו עושה כלום וא"כ חוינן שזמן ערלה לא שייך

רצה א כתיב את חקותי תשמורו וגו' מה בהמתך אפילו בח"י וכו'. נספ"ק דקידושין (דף ל"ט.) פירש מה בהמתך שהרענה אפילו בח"י דהא חובת הגוף היא אף שדך דומיא דנהמה דגז הממסים והיינו הרענה אפילו בח"י לוקין עליה דגז תורה: ומ"ש והאי שדך לא תזרע לאו בכלאי זרעים איירי וכו'. נראה דה"ק ללא תעלה על דעתך שדך לא תזרע מיירי בין בהרענה האילן ובין בכלאי זרעים דמרוויחיה הוקשו להרענה נהמה ולוקין עליהן בח"י דגז תורה הא לימא דהא כלאי זרעים אינן אסורין כלאי זרעים מדרגתן כדאמר בגמרא כלאי זרעים

אם נקובים חייב ואם לאו פטור: כו (מח) העולה מאליו בישוב חייב. ובמדבר לא שנא עולה מאליו ולא שנא נטעו אינו חייב (מט) אלא אם כן עושה טפילה כדי להביא פירותיו לישוב:

הלכות כלאי זרעים וכלאי הכרם

סימן רצה

א הרכבת האילן כתיב (ויקרא יט ט) את חקותי תשמורו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים (ה) מה בהמתך אפילו בחוצה לארץ אפילו בחוצה לארץ (ו) והאי שדך לא תזרע לאו בכלאי זרעים איירי (ז) שאותן אינן אסורין וגרסינן בירושלמי גפן שעלמה נמקס חורשין פטורה מן הערלה אמר רבי יוסי אפילו נטעה והחנינין העולה מאליו חייב חמין נמקס ישוב אמר רבי אלעזר דהא דמימא נשאינה עושה כדי טפילתה אבל אם היחה עושה כדי טפילתה חייבת ופסקין בהרמב"ם (שם) פירוש טפילתה כדי להטפל בהן להבאן לישוב: כתב הרמב"ם בפירוש המשנה (שם) דהא דחנן העולה מאליו חייב נחמא שיהיה זוממ נרשות היחד אבל עולה מאליו נרשות הרבים פטור ועל זה אמרו נספרי (קדושים פרשה ג אות ט) ונטעתם פרט לעולה מאליו וכן אמרו בפירוש תוספתא (ערלה פ"א ה"ג) העולה מאליו לרבים פטור עכ"ל ולא ידעתי למה לא כתבו בחיבורו [צט]:

ב תניא (יבמות קכג) גוי שהיה מוכר פירות נשוק ואמר של ערלה הן של נטע רבעי הן אינו נאמן שלהשביח מקחו הוא אומר וכספן רבינו ירוחם (נכ"א מ"ג קטו ע"ג) דלפילו אמר מאיש פלוני לקמיה אינו נאמן: [בדק הבית] כתב הרשב"א בתשובה (ח"א ס"י אלף קכא) בשם הראב"ד דמותר למכור פירות ערלה שלא באו לעולם דאינו מוכר אלא מקום עצים ועצי ערלה שרו בהנאה. וכתב רבינו האי מאן דחובין מחבירו [ק] מדברים האסורים בהנאה כגון פירות ערלה או הקדש לא קנה דלאו מידי יהיב ליה והביא ראיה לדבר. כתב בארחות חיים (הלי ערלה ס"י ע"ג ע"ד) על עצי הורד כתב הראב"ד (תשובות ופסקים ס"י טו) שאין חוששין להם משום ערלה ולא ראינו אדם נוהר על זה לעולם ואפשר מפני שהוא ספק נסתפק בזה עכ"ל. ח"ל תשובת הרשב"א (שם) ודרים מסתברא שערלה נוהג בהם כמו שנוהג בהם שביעית ומאשר חסתי עליו להתירו לפי שצריך לבריות חקתי ומצאתי הראב"ד שנתפס עליו ואמר שהורע הוא הפרי קא והעלין כמו שראינו וכו' אלא שלא ראיתי אדם נוהר בה משום ערלה ובחוצה לארץ מותר הגה לך הרב הגדול שיוודע לטהר את השרץ מן התורה (סנהדרין י"ז) ואף על פי שאין דעתי קב' סומכת בכל זה להלכה לו שומעים שהוא רב מובהק וכל המחמיר עליו להביא ראיה (תוספתא סנהדרין פ"ז ה"ד) עכ"ל. כתוב עוד שם אם יש לגוי אילן של ערלה אסור ללקוט ממנו לצורך הע"א ואפילו בחנם לפי שישאל נהנה ממה שהע"א מחזיק לו טובה וגם אסור לישראל להשקות לע"א ממנו בין בשכר בין בחנם עכ"ל. אם מכר ערלה או כלאי הכרם אם דמיהם אסורים בהנאה ואם קנה ברמייהם כלים או פירות ואם קידש ברמייהן וכמה דינים אחרים בערלה וכלאי הכרם הכל ביאר רבינו ירוחם בנתיב כ"א (ח"ב קטו ע"ג) [עד כאן]:

רצה א הרכבת האילן כתיב את חקותי תשמורו וגו'. נספ"ק דקידושין (ל"ט) מן דכלאים נוהגין אף בחוצה לארץ ובגמרא

דרכי משה
(ה*) וכתב עוד באורח חיים סימן של"ו (ק"א: ד"ה ואסור) בשם הרשב"א דאם אין הנקב כנגד השרוש הוי כאינו נקוב וכתב עוד שם ומשמע בגמרא (שבת צ"ה:) דאם יש בו נקב כשעור שורש קטן מחשב נקוב להיות מחובר לקרקע:

פרישה
(מח) הערלה מאדיו בישוב חייב. דאי אפשר שלא היה מעולם תפסם די של אדם נמקס זה דגזי טעוב לנטיעת האילן וקרי ביה ונטעתם מה שאין כן במדבר: (מט) אלא אם כן עושה טפילה כדי להביא כ"ו. פירוש דהא חובת הגוף היא אף שדך דומיא דנהמה דגז הממסים והיינו הרענה אפילו בח"י לוקין עליה דגז תורה: ומ"ש והאי שדך לא תזרע לאו בכלאי זרעים איירי וכו'. נראה דה"ק ללא תעלה על דעתך שדך לא תזרע מיירי בין בהרענה האילן ובין בכלאי זרעים דמרוויחיה הוקשו להרענה נהמה ולוקין עליהן בח"י דגז תורה הא לימא דהא כלאי זרעים אינן אסורין כלאי זרעים מדרגתן כדאמר בגמרא כלאי זרעים מדרגתן כלאי זרעים

רצה (א) והאי שדך לא תזרע לאו בכלאי זרעים וכו'. ז"ל הרמב"ם פרק א' דהלכות כלאים (ה"א-ה"ה) הורע שני מיני זרעים כאחד בארץ

הגהות והערות
כתב הרבני חמדות (שם אות י) שמלה "בחמיהא" אינו בירושלמי ולפי מה שהיה רגיל ר"ה לפרש י"ל דבניחותא קאמר: [צט] צ"ע דהרמב"ם כתב (שם ה"ה) ח"ל "העולה מאליו ברשות היחיד" וכו'. וכתב המשנה ראשונה (פ"א מ"ב ד"ה הנוטע) "שמא לא היה הגידת הרמב"ם שלפניו" דבכרו קשים דכ"ה גם בכס"מ שם: [ק] לשון הרשב"א שם "דובין מחבריה ארעא או מידי במידי דאסור" וכו': [קא] לשון הרשב"א שם "שהורע הוא הפרי המפורזים הם כמו עליו" וכו': [קב] "דעתיה כיה בדפורי בשתי מהורוחיו ודלא כדפוס דהתפורזים והדפוסים המצויים שהגידתם בהם "דעתיה"

